Тажиев Рашид Ойыкбаевичтің

«Көліктік-логистикалық қызмет көрсетудің цифрлық экожүйелерін дамыту негізінде автомобиль жүк тасымалдарын басқаруды жетілдіру» тақырыбында «8D11301-Логистика (сала бойынша)» білім беру бағдарламасы бойынша философия докторы (PhD) дәрежесін алуға ұсынылған диссертациясына

АҢДАТПА

Зерттеу тақырыбының өзектілігі. Қазақстан Республикасы тұрақты экономикалық өсуге және өз азаматтарының өмір сүру сапасын жақсартуға стратегиялық көзқарас ретінде өзінің көлік-логистикалық секторын цифрландыруға басымдық береді. Қазақстан Президентінің жарлықтары мен жолдауларын басшылыққа ала отырып, еліміз транзиттік әлеуетін дамытуға және көлік-логистикалық үдерістерді оңтайландыру үшін заманауи технологияларды енгізуге ерекше көңіл бөлуде. Көлік қызметінің тиімділігін арттыруға, транзиттік және мультимодальды әлеуетті дамытуға, көлік байланысының қауіпсіздігі мен тұрақтылығын қамтамасыз етуге басты назар аударылады.

Қазақстанның көлік-логистикалық кешенін цифрландыру жөніндегі күш-жігері, оның ішінде цифрлық көлік дәліздерін енгізу және интеграцияланған ақпараттық-логистикалық платформаны дамыту бойынша ұсыныстар осы артықшылықтарды жүзеге асыру жолындағы маңызды қадам болып табылады. Бұл тәсіл басқару үдерістерінің ашықтығы мен тиімділігін арттырып қана қоймайды, сонымен қатар шығындарды азайтады және соңғы пайдаланушы тәжірибесін жақсартады, бұл елдің экономикалық өсуіне және аймақтық интеграцияға елеулі үлес қосады.

Қазақстан алдағы жылдары тасымалдау көлемінің айтарлықтай өсуін күтеді. Болжамдар бойынша экспорттық теміржол көлігінің көлемі 130 миллион тоннаға дейін, автомобиль транзиті – 6 есеге дейін артады. Қазақстандағы автомобиль жүк тасымалдарын басқару мәселесінің өзектілігі олардың экономикаға қосқан елеулі үлесімен және отандық тасымалдаушылардың халықаралық нарықтағы үлесінің өсуімен расталады. 2025 жылдың 1 қаңтарындағы жағдай бойынша елде 92 900 жүк көлігі паркі бар 9 500 көлік компаниясы тіркелген. Оның ішінде 58 мыңға жуық автокөлік негізінен Қытай мен Өзбекстан бағытында тасымалданса, 35 мыңнан астам көлігі бар 2400-ге жуық көлік компаниясы шет елдерге халықаралық тасымалдауды жүзеге асырады. 2023 жылдың қорытындысы бойынша халықаралық жүк тасымалы нарығындағы отандық тасымалдаушылардың

үлесі 50%-ды құрады, бұл 2021 жылғы 31%-бен және 2022 жылғы 43%-бен салыстырғанда айтарлықтай өсім. Бұл деректер Қазақстанның ішкі және халықаралық логистикасын қамтамасыз етудегі автомобиль көлігінің өсіп келе жатқан рөлін көрсетеді, бұл оны елдің көлік инфрақұрылымының маңызды элементіне айналдырады.

Сауда бағыттары мен көлік дәліздеріндегі жаһандық өзгерістер жағдайында ЕАЭО мемлекеттері көлік-логистикалық инфрақұрылымды оңтайландыруға бағытталған шараларды белсенді түрде әзірлеуде. Бұл шаралар өңірлік нарықтардың бәсекеге қабілеттілігін арттыру және ЕАЭО-ға мүше елдердің экспорттық әлеуетін дамытуға көмектесетін жағдайлар жасау үшін қажет. Осы мақсаттарға жетудің негізгі құралдарының бірі бизнес-үдерістерді жеңілдететін және тасымалдау тиімділігін арттыратын цифрлық көлік-логистикалық платформалар болып табылады. GlobeNewswire мәліметтері бойынша, жеткізу тізбегіндегі жасанды интеллект нарығы 2021 жылы 5 610,8 миллион долларға жетті және 2028 жылға қарай 20 196,6 миллион долларға дейін өседі деп күтілуде, жылдық өсу қарқыны 2022 және 2028 жылдар аралығында 20,5% құрайды. Бұл логистикалық үдерістерде жасанды интеллект пен машиналық оқытудың өсіп келе жатқан рөліне тенденцияны растайды.

Мұның бәрі көліктік-логистикалық қызметтердің заманауи цифрлық экожүйелерін дамыту үдерісі аясында логистиканың әлеуетін кеңейту және шаруашылық жүргізудің дәстүрлі түрінен цифрлық экономика мен цифрлық логистикаға келесі технологиялық құрылымға көшуді жеделдету қажеттілігін көрсетеді.

Осылайша, диссертациялық зерттеудің өзектілігі жоғарыда аталған мәселелермен, олардың концептуалды-теориялық, әдістемелік және практикалық негіздеме тұрғысынан маңыздылығымен, Қазақстандағы автомобиль жүк тасымалдарын басқаруға қатысты мәселелердің жеткіліксіз пысықталуымен анықталады. көлік-логистикалық қызмет көрсетудің цифрлық экожүйелерін дамыту және заманауи цифрлық ақпараттық технологияларды енгізу негізінде көлік-логистикалық жүйелердегі материалдық ағындарды басқару үдерістерін жетілдіру қажеттілігі.

Зерттеу мақсаты мен міндеттері. Зерттеу мақсаты – көлік-логистикалық қызмет көрсету саласында цифрлық экожүйелерді енгізу және дамыту негізінде автомобиль жүк тасымалдарын басқаруды жетілдіру жөнінде ғылыми негізделген ұсынымдар әзірлеу.

Қойылған мақсатты іске асыру үшін келесі бірқатар ғылыми **міндеттерді** шешу қажет болды:

– көлік-логистикалық жүйеде автомобиль жүк тасымалдарын басқарудың тұжырымдамалық-теориялық негіздерін және цифрлық экожүйелерін дамытудың іргелі негіздерін зерттеу;

– Өнеркәсіп 4.0-те автомобиль жүк тасымалын басқарудың халықаралық тәжірибесін зерттеу;

– Қазақстанның көлік-логистикалық жүйесіндегі автомобиль жүк тасымалдарын басқарудың қазіргі нарығы жағдайы мен үрдістеріне талдау жүргізу;

– Қазақстанда автомобиль жүк тасымалдарын басқаруда көлік-логистикалық қызмет көрсетудің цифрлық экожүйелерінің дамуына баға беру;

– көлік-логистика саласында автомобиль жүк тасымалдарын басқару мен цифрлық технологияларды енгізудің негізгі кедергілері мен мәселелерін анықтау;

– цифрлық ақпараттық платформаларды пайдалана отырып, көліктік-логистикалық қызмет көрсету экожүйесі субъектілерінің өзара іс-қимыл механизмін жетілдіру негізінде автомобиль жүк тасымалдарын тиімді басқарудың оңтайлы моделін қалыптастыру бойынша ұсынымдар әзірлеу.

Зерттеу нысаны – Қазақстандағы логистикалық саланың цифрлық трансформациясы жағдайында автомобиль жүк тасымалын басқару үдерістері.

Диссертациялық зерттеудің пәні көлік-логистикалық қызмет көрсетудің цифрлық экожүйелерін қалыптастыруға және дамытуға байланысты автомобиль жүк тасымалын басқарудың экономикалық және ұйымдастырушылық-басқарушылық қатынастары болып табылады.

Зерттеудің теориялық негізі – жеткізу тізбегін басқару теориясы, логистика, менеджмент теориясы, жүйелер теориясы, жалпы экономикалық теория, көлік-логистикалық жүйелердің қызметі саласындағы отандық және шетелдік ғалымдардың іргелі ғылыми еңбектері мен қолданбалы жұмыстары.

Жұмыс әдістемесі. Экономика және логистика саласында жалпы ғылыми таным әдістері, экономикалық-статистикалық әдістер және жүйелік талдау әдісі қолданылды. Зерттеу әдістемесі қолданыстағы әдебиеттерді талдауды және шет елдердің тәжірибесін зерттеуді, эконометрикалық талдауды, сондай-ақ көліктік-логистикалық қызмет көрсетумен айналысатын компаниялардың мамандарынан сауалнама жүргізуді қамтиды.

Зерттеудің құралдық-әдістемелік аппараты. Бұл зерттеуде Қазақстандағы автомобиль жүк тасымалдарын басқаруға цифрлық экожүйелердің әсерін бағалау үшін сандық деректерді талдауды сапалық талдаумен біріктіретін аралас тәсіл қолданылады. Бұл тәсіл көлік-логистика секторындағы цифрландырудың ағымдағы жай-күйі туралы жан-жақты

түсінік алуға және оны енгізу жолындағы кедергілерді анықтауға мүмкіндік береді.

Диссертациялық зерттеудің ғылыми жаңалығы материалдық және ақпараттық ағымдардың параметрлерін оңтайландыру мақсатында цифрлық экожүйелерді дамыту негізінде автомобиль жүк тасымалын басқаруды жетілдіруге бағытталған теориялық-әдіснамалық және тұжырымдамалық ережелерді әзірлеуден тұрады, атап айтқанда:

– автомобиль жүк тасымалдарын басқару тұжырымдамалары мен әдістері жүйеленіп, оның эволюциясы зерттелді және ғылыми негіздері анықталды;

– цифрлық экожүйелердің құрылымдық элементтері, негізгі технологиялары мен бизнес модельдері жүйеленіп, халықаралық және отандық тәжірибе негізінде олардың тиімділікке әсер ету моделі жасалды;

– өнеркәсіп 4.0 аясында жүк тасымалдауды басқарудың халықаралық үлгілері талданып, соның негізінде қазақстандық басқару жүйесінің құрылымы ұсынылды;

– Қазақстанның көлік-логистикалық нарығындағы автомобиль жүк тасымалын басқару және цифрлық технологияларды енгізу мәселелері мен кедергілері анықталды;

– корреляциялық, регрессиялық және сапалы талдау әдістері арқылы Өнеркәсіп 4.0 шеңберінде тасымал сапасын басқарудың халықаралық тәжірибесі зерттеліп, авторлық әдістеме әзірленді;

– экономикалық-математикалық модельдеу негізінде басқарудың ақпараттық жүйесін жетілдіру сызбасы ұсынылып, өнеркәсіп 4.0 жағдайында тасымал сапасын арттыруға жаңа көзқарас қалыптастырылды.

Диссертациялық зерттеудің қорғауға шығарылатын тұжырымдамалары:

1. Автомобиль жүк тасымалдарын басқару жүйесінің ғылыми негізделген құрылымы анықталды.

2. Автомобиль жүк тасымалдарын басқарудың тиімділігіне цифрлық экожүйелердің әсер ету моделі құрастырылды.

3. Өнеркәсіп 4.0 перспективасында автомобиль жүк тасымалдарын басқарудың қазақстандық жүйесінің құрылымы негізделді.

4. Автомобиль жүк тасымалдары сапасын басқарудың соңғы халықаралық тәжірибесін талдаудың өзіндік әдістемесі әзірленді және қолданылды.

5. Автомобиль жүк тасымалдарын басқаруды ұйымдастырудың жетілдірілген сызбасы және Өнеркәсіп 4.0 саладағы автомобиль жүк тасымалын басқарудың жаңа көзқарасы ұсынылды.

6. «KazLogistics Hub» Ұлттық цифрлық платформасының жобасы жасалды және соның негізінде цифрлық экожүйенің біріктірілген архитектурасы құрастырылды.

Зерттеудің теориялық маңыздылығы автомобиль жүк тасымалдау саласындағы басқарудың тұжырымдамалық-теориялық негіздері ғылыми тәсілдерді дамыту, автомобиль жүк тасымалдарына көліктік-логистикалық қызмет көрсетудің цифрлық экожүйелерін қалыптастыру және дамыту әдістемесін әзірлеу болып табылады.

Диссертациялық зерттеу нәтижелерінің практикалық маңыздылығы мынада: жұмыста тұжырымдалған теориялық және әдіснамалық ережелер жиынтық логистикалық шығындарды негізді қысқарту және автомобиль жүк тасымалын басқарудың тиімділігін арттыру мақсатында көлік-логистикалық қызмет көрсетудің цифрлық экожүйелерін енгізу және дамыту бойынша стратегиялық шешімдерді әзірлеу кезінде пайдаланылуы мүмкін.

Зерттеу нәтижелерін жариялау. Диссертациялық зерттеудің негізгі ережелері мен ғылыми нәтижелері 8 ғылыми баспа жұмыстарында, оның ішінде Қазақстанның ғылым және жоғары білім министрлігі Жоғары аттестаттау комиссиясы ұсынған ғылыми журналдарда 3, рецензияланатын Scopus ғылыми журналдарында жарияланған 1 мақалада көрсетілген.

Диссертацияның құрылымы. Диссертация кіріспеден, 9 бөлімнен тұратын 3 тараудан, қорытындыдан, сондай-ақ зерттеудің негізгі нәтижелерін ашатын 44 кестеден және 33 суреттен тұрады, библиографиялық тізіммен бірге жүреді.